

До Спеціалізованої Вченої Ради Д 41.053.02
Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського»

ВІДГУК

офіційного опонента

доктора філософських наук, професора

Бойко Анжели Іванівни

на дисертацію Нерубасської Алли Олександрівни

**«Системно-параметричний аналіз буття особистості в контексті
біфуркаційної моделі»,**

*що подана на здобуття наукового ступеня доктора філософських наук за
спеціальністю 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії*

Проблема людського буття та його виміри – є класичною філософською проблемою, яка не втрачає своєї актуальності впродовж століть. Але зміна соціальних умов, введення до цих умов нових вимірів змушують дослідників шукати нові візії цієї проблеми. Брати до розгляду проблему буття особистості – справжній виклик для дослідника-науковця. Проте автору вдається розглянути проблему буття особистості через кризи, які є необхідним супутником соціального виміру людини. Суперечність між людиною і світом як потенціал для розвитку – є широким полем для наукових роздумів і слушних висновків.

Авторкою констатується, що людина як «міра всіх речей» являє собою складну систему, що спонукає до потужного обґрунтування системного підходу (автором наведено власне бачення системного підходу). Особистість - це дуже складна система, а також це елемент ще більш складної системи: «суспільства». Ці два підходи системних моделей ґрунтовно аналізуються в роботі.

Авторка вдало працює з понятійно-категоріальним апаратом, уникаючи багатозначності і надаючи визначення понять, що використовуються. Такий підхід є логічним і дозволяє чітко аргументувати власну позицію.

Аналізуючи «особистість» авторка коректно наголошує, що «широкий спектр характеристик свідчить про те, що сучасна цілісна особистість є відкритою системою, ці ознаки можуть зростати безкінечно залежно від змін суспільства й культури, які її оточують і де доводиться шукати механізми адаптації».

Складний шлях особистості від біологічної істоти до особистості в соціальному просторі, на думку авторки, її реалізується через біфуркаційні точки буття із певними стадіями прояву та характеристиками. Особливу увагу заслуговує образ сучасної особистості, що розуміється через епітети - кризова, флюгерна, біфуркаційна, багатовимірна, одномірна, смарт-особистість, особистість незнання, людина маси, антикрихка людина тощо.

В свою чергу, в дослідженні пропонуються визначення особистості через наступні поняття – «системна людина», «системно-біфуркаційна людина», «пандемічна людина», «постбіфуркаційна». Дисертантка через формалізований апарат загальної параметричної теорії систем моделює й сучасний образ біфуркаційної особистості. Авторка достатньо чітко розробляє концепцію визначення біфуркаційного буття, використовуючи сучасний інструментарій і методологію на засадах системно-параметричного методу, розробленого одеським вченим зі світовим ім'ям, доктор філософських наук Авенір Іванович Уйомов. Дане дослідження фактично є продовженням традиції цієї наукової школи в м. Одесі при Одеському національному університеті ім. І.І. Мечникова.

Концептуально поставлене дисертанткою завдання - дослідження в контексті виявлення сутності біфуркаційного буття сучасної особистості виявляється та обумовлюється через продемонстровану системно-параметричну модель біфуркаційної особистості, крім того, в роботі введено та обґрунтовано авторське поняття «сила біфуркації».

Вважається доволі виправданим аналіз складних соціальних проблем, які пропонується розглядати за векторами наукового пошуку, якими, за баченням автора, є: особистість і її кризове буття, які на засадах системної моделі надали

змогу виявити демаркаційні лінії властивостей: «творча», «талановита» й «геніальна» особистість, що визначаються за допомогою системних дескрипторів (параметрів першого та другого роду); вектор, що торкається проблеми співвідношення особистості та суспільства із запропонованою системною моделлю суспільства, визначає місце особистості в системній ієрархії дескрипторів.

Концептуально вдалим в дослідженні є модель суспільства, що розглядається через проблему «навантаження» із наміром визначити соціальне навантаження та її під-елементи. Авторка наголошує - біфуркаційна модель особистості – невсецілонадійна система, тому що вилучення з неї елементів зруйнує цю систему. Особистість після точок біфуркації – це вже інша система з новими якостями. В такій тезі постає власна позиція авторки і певна авторська новизна.

Крім потужного теоретичного матеріалу, в текст роботи вдало вплетено фактичний соціально - філософський матеріал, що надає перевагу дослідженню, виявляється місце та роль особистості в сучасному суспільстві. Дисертантка наголошує, що життя сучасної особистості набуло біфуркаційних рис, є турбулентним і навіть пандемічним. Особистість перебуває в затяжній соціально-психологічній кризі, а це не може не позначатися на всіх вимірах буття людини. Порушуючи проблему адаптації та збереження здоров'я, дисертантка пропонує системний аналіз поняття «здоров'я», щоб звернути увагу на значення цього екзистенціалу, а потім доходить висновку про роль спорту й індустрії краси як адаптаційних механізмів у біфуркаційні моменти життя. Від поняття біфуркаційного суспільства авторка вдало переходить до визначення суспільства як пандемічного, а пандемії як соціального поняття, дає системне двоїсте визначення, що є об'єктивною моделлю й потребує подальшого філософського аналізу. У контексті цих питань вимальовується проблема здоров'я сучасної особистості, її онтологічної та аксіологічної сутностей.

У наданих та верифікованих результатах дослідження присутні аспекти нового концепту розгляду, що полягає у використанні концепції визначення об'єктів як систем на основі трьох дескрипторів: концепту, структури й субстрату та їх параметричному аналізі з огляду на бінарні властивості. Чітко обґрунтовується думка про те, як можна застосовувати конкретну системну методологію в гуманітарній галузі знань і пропонується методика викладання філософських дисциплін на підставі названого методу. Вказана методика опробована в освітньому процесі закладів вищої технічної освіти України.

Однією із переваг даної роботи є звернення до соціальної синергетики (розділ 1 підрозділ 1.3. «Синергетика та її роль у дослідженні буття і точок біфуркації особистості»), яку автор обґрунтовує, виходячи із положення, що сучасна реальність ставить людину в умови, де вона перебуває в постійному пошуку, аналізі, переосмисленні, інформаційному навантаженні, навіть перевантаженні, які призводять до стресу через невдоволення результатами своєї діяльності, життям загалом та його змістом зокрема. Видається зрозумілим прагнення авторки дослідження звернутися до синергетики, щоб розглянути людину як самоорганізовану систему, готову впоратися з будь-якими викликами природи й суспільства. Буття особистості і формування гнучкої, названої «біфуркаційною», свідомості можна вивчати в синергії філософії та психології.

В Розділі 5. «Соціально-філософськи складові буття особистості у контексті біфуркаційної моделі» докторантка наголошує, що соціальність передбачає наявність біфуркацій, тому відповідні адаптаційні заходи і варіанти теж необхідно виробляти, частину з них описані в розділах. Чи є катастрофічною наявність біфуркаційності в особистості, чи це норма для людства, яка має сприйматися за належне? З історії впливає, що факт соціалізації особистості завжди має в собі як позитивне, так і негативне навантаження (с. 303).

Варто наголосити на суттєвій тезі, що низка навантажень розширюється шляхом приєднання нових вагомих для соціальності елементів. Тобто

запропонована системна модель є відкритою й гетерогенною системою; значення навантажень у моделі соціального навантаження може змінюватися на різних етапах розвитку суспільств.

Через застосування системно-параметричного методу представлено двоїсте системне моделювання системи «соціум». У першому визначенні названого феномена концепт є реляційним, а структура – атрибутивною, а в другому – навпаки (с. 320). У процесі сучасних біфуркацій, пов'язаних, зокрема з пандемією, авторка особливу увагу хоче приділити важливості комунікативного процесу в системі освіти (с. 350).

Стосовно змісту та тексту дисертації, і тільки в ступені побажання, можливо звернути увагу на наступні уявлення та положення надані автором.

1. У підрозділі 1.1. (*«Значення системного бачення розвитку особистості, суспільства та світу в контексті біфуркацій»*) вірно заявлено про постійні зміни особистості під впливом історичних обставин та зрушень, і як пише авторка, у контексті соціальних, економічних, екологічних, політичних, культурних та інших криз, які повністю змінюють свідомість і поведінку сучасної людини. Але мабуть взагалі недоцільно використовувати системні, формалізовані методи до дослідження людини, таке враження, що авторка питається загнати особистість в рамки, звузити її реальний світ, її буття. Біфуркацією може бути й сама система «суспільства», частиною якої є людина, яке вже окреслило та продовжує зменшувати свободи буття особистості.
2. В підрозділі (3.1. *«Філософсько-психологічні аспекти біфуркаційної особистості та порівняння її типів»*), в продовженні свого дослідження, упевнено задається питання і надається думка, а чи означає це, що цілісна людина – це унікальна людина? Її унікальність полягає в усьому: подарованому природою і в тому, що людина здатна вижити у складних умовах, у які вона поставлена сучасним суперінформаційним суспільством. Людина просто зобов'язана

створити свій цілісний образ, відповідний сучасним запитам зовні, не дозволити втратити свою ідентичність, знеособити себе, вона просто повинна стати творцем, бо творчість дає змогу подолати будь-яку біфуркацію. Але авторка нічого не говорить, що, з іншого боку, творчість, талант, геніальність можуть стати не позитивним, а негативним атрактором особистості в точки біфуркації. З історії мистецтва відомі такі випадки, наприклад, Ван Гог, якого не сприймала публіка та довго не покупалися його картини, лікувався у психіатричній лікарні та покінчив життя самогубством.

3. Достатньо виважено в розділі 4 (4.1. Творчість, талант і геніальність: демаркаційні лінії й системно-параметрична експлікація) розкриваються модуси особистості. Авторка зазначає, що кожна особистість дуже індивідуально сприймає все, що з нею трапляється. Тому варіантів подолання криз та біфуркацій, соціальних практик може бути багато. Але духовність, частиною якої є не тільки мистецтво, але будь-яка творчість, та здоров'я - це модуси кожної особистості, які можливо представити в певному контексті як варіанти подолання. В цьому дослідженні зроблена спроба проаналізувати ці механізми та дослідити їх системно-параметричні моделі. Але, якщо дослідження створено в умовах філософсько-психологічного концепту, можна було такі варіанти адаптації довести до механізмів та дослідити й інші механізми, в психології їх чотири: механізм психологічного захисту, копинг, агресія та тривога. Вони захищають Я-концепцію особистості в кризові та травматичні періоди, дисертантка їх називає «біфуркаційні».
4. Не досить чітко зроблено акцент, що кризи й революції в різні проміжки виникають у будь-яких суспільствах. Біфуркацію теж можна розглядати по-різному. Біфуркація – це не завжди погано, часто стара система руйнується, а нова з'являється. Суспільство – це самоорганізована система. Її концептом є не харизматична особистість, а взаємозв'язок усіх інститутів влади, закону й Конституції. Є

термінологічна неясність із питання, що таке біфуркація - позитив, негатив чи нормальний стан для особистості, усе ж чи є готовність до різного роду змін позитивним явищем.

В цілому, можливо стверджувати, що дисертація «Системно-параметричний аналіз буття особистості в контексті біфуркаційної моделі» Нерубаської Алли Олександрівни, цілком відповідає вимогам до наукових робіт і заслуговує уваги наукового співтовариства.

Апробація результатів дослідження є достатньо широкою, впровадження окремих результатів роботи в освітній процес додає їй практичного значення. Автореферат дисертації відповідає п. 13 Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567 (зі змінами).

Дисертація Нерубаської Алли Олександрівни «Системно-параметричний аналіз буття особистості в контексті біфуркаційної моделі» відповідає наказу МОН від 12.01.2017 № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» та пп. 9, 11, 12, 13 Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 № 567, тому її авторка заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософських наук зі спеціальності 09.00.03 – «Соціальна філософія та філософія історії».

Доктор філософських наук, професор,
завідувач кафедри філософських і політичних наук
Черкаського державного технологічного університету

А.І. Бойко

Відгук завідувача

О.Г. Григор